

Bogdan Sekściński

"Komisja Specjalna do Walki z
Nadużyciami i Szkodnictwem
Gospodarczym i jej delegatura
bydgoska (1945-1954)", Ludwik
Stanisław Szuba, Toruń 2009 :
[recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 19/1, 275-292

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ludwik Stanisław Szuba, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym i jej delegatura bydgoska (1945-1954)*. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2009, ss. 413.

Z apelem o naukowe udokumentowanie represyjnej działalności Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (Komisja Specjalna, Komisja, CKS, KS) – stalinowskiego organu terroru, po raz pierwszy wystąpił Grzegorz Sołtysiak w artykule zatytułowanym *Komisja Specjalna do Walki*, zamieszczonym na łamach czasopisma „Karta” w 1991 roku¹. Do 1989 r. zainteresowanie tym tematem – ze strony historyków – było raczej niewielkie. Ale po tym okresie, do chwili obecnej ukazało się dosyć sporo i to niezwykle wartościowych opracowań poświęconych w całości lub części Komisji Specjalnej i jej delegaturom (DKS)², m.in. solidna, źródłowa praca Dariusza Jarosza

¹ G. Sołtysiak, *Komisja Specjalna do Walki*. „Karta” 1991, z. 1, s. 87.

² Zob. np.: D. Jarosz, T. Wołsza, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1945-1954)*. „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu” T. 36:1993, s. 7-36; B. Rogowska, *Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Śląska po II wojnie światowej*. Red. S. Dąbrowski. Wrocław 1993, s. 57-89; T. Grosse i in., *Szarzy ludzie zaplątani w codzienności komunizmu*. „Przegląd Historyczny”. T. 84: 1993, z. 3, s. 335-350; R. Miążyk, *Opolska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1950-1954)*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu”. R. 1994, z. 38, s. 77-87; R. Tomkiewicz, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945-1954*. Olsztyn 1995; B. Więćła wski, *Z działalności Delegatury Komisji Specjalnej w Poznaniu 1946-1954*. „Kronika Miasta Poznania”. R. 1995, z. 3, s. 193-222; W. Domański, *Działalność Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym - w świetle materiałów Komisji i jej Delegatury warszawskiej*. „Archiwum Kryminologii”. T. 22: 1996, s. 85-148; Z. A. Ziembka, *Prawo przeciwko społeczeństwu. Prawo karne w latach 1944-1956*. Warszawa 1997, s. 437-460; *Działalność Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Szczecinie w latach 1945-1954. Materiały z konferencji naukowej z 20 marca 1998 r.*, red. Z. Chmielewski, Szczecin 1998; A. Lityński, *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999, s. 94-95, 192-215; M. Fajst, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1945-1955) i jej ofiary*. Cz. II. „Wojskowy Przegląd Prawniczy”. R. 2000, nr 3-4, s. 96-140; A. Pašek, *Uwagi wokół działalności Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Specjalnym*. „Acta Universitatis Wratislaviensis”. R. 2002, nr 2367, s. 287-331; B. Sekściński, *Początki działalności Lubelskiej Delegatury Komisji do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1946)*. „Studia Iuridica Lublinensia”. T. 3: 2004, s. 169-187; M. Russek, *Właściwość rzeczowa Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w latach 1946-1949 na przykładzie krakowskiej Delegatury*. W: *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*. Red. W. Urszacka, D. Malec, Kraków 2004, s. 269-

i Tadeusza Wolszy³ oraz monografia Piotra Fiedorczyka - w całości poświęcone tej instytucji⁴.

Opracowanie, które jest przedmiotem recenzji - nie jest więc pracą pionierską. Nie jest też pierwszą publikacją, w której podjęto temat nie tylko samej Komisji Specjalnej, ale i jej bydgoskiej delegatury⁵. Jednak metodologia badań przyjęta przez Autora, czyni recenzowaną publikację niezwykle wartościową, wnoszącą oryginalne spojrzenie na genezę Komisji Specjalnej jak i jej działalność. Ludwik S. Szuba prezentuje w niej szczególnie inspirujący i innowacyjny punkt widzenia na okoliczności, w jakich powstała Komisja - jak również na jej funkcjonowanie. Ustalenia zawarte w tej pracy w znacznej części są oparte na informacjach prasowych z tamtego okresu, dzięki czemu czytelnik poznaje działalność Komisji Specjalnej w sposób bardziej przystępny, dogłębny i obrazowy.

Recenzowana praca – zasadniczo - składa się z wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia. Na początku opracowania został zamieszczony spis treści (s. 3-4). Po nim następuje „Wstęp” (s. 5-13), kolejne rozdziały (s. 14-318), a po nich „Zakończenie” napisane w języku polskim (s. 319-321), niemieckim (s. 322-324) i angielskim (s. 325-327). W części końcowej znajduje się obszerna „Bibliografia” (s. 328-344), „Wykaz skrótów” (s. 345-347) oraz „Aneksy” (s. 348-399), wśród których możemy znaleźć m.in.: fotografie; schematy organizacyjne Komisji Specjalnej; plan Obozu Pracy w Miłęcinie; tabele dotyczące wyników działalności bydgoskiej DKS; treści wybranych aktów, które normowały funkcjonowanie Komisji Specjalnej; wykazy członków wybranych komisji cennikowych, które wówczas działały na terenie województwa pomorskiego; informację o wysokości uposażeń pracowników DKS w Bydgoszczy w 1946 r., a także wykaz jej pracowników wg stanu na dzień 16 IX 1950 r. oraz wybrane

280; R. Skobelski, *Działalność Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym na Ziemiach Odzyskanych w latach 1950-1954*. W: *Europa Środkowo-Wschodnia. Ideologia, historia a społeczeństwo. Księga poświęcona pamięci Profesora Wojciecha Pelta*. Red. J. D. Rudek, D. Janiszewska, U. Świdorska-Włodarczyk. Zielona Góra 2005, s. 311-320; W. Tomczyk, *Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Rzeszowie 1946-1954*, Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa [<http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra> – dostęp: 2010.09.02], Rzeszów 2007; B. Sekściński, *Lubelska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1946-1950)*. „Dzieje Najnowsze”. R. 2010, nr 2, s. 151-171.

³ D. Jarosz, T. Wołsza, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1945-1954)*. *Wybór dokumentów*. Warszawa 1995.

⁴ P. Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945-1954*. *Studium historycznoprawne*. Białystok 2002.

⁵ A. Zaciński, *Bydgoska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1946-1954)*. W: *Związki Kujaw i Pomorza na przestrzeni wieków. Zbiór studiów*. Red. Z. Bięgański, W. Jastrzębski. Bydgoszcz 2001, s. 323-368.

pisma i sprawozdania z tamtego okresu, przybliżające obraz struktur, jak również zasady działania organów Komisji i instytucji, które z nią współpracowały. Wydawca ponadto publikację zaopatrzył w indeks nazwisk (s. 400-413).

W pierwszym rozdziale (s. 14-56) Autor przedstawił tzw. „nową rzeczywistość”, która nastąpiła w Polsce po II wojnie światowej – ogólną sytuację polityczno-gospodarczą kraju, a także pokrótce etapy przygotowań i realizacji „bitwy o handel” oraz jej skutki (1947-1954).

Rozdział drugi (s. 57-122) poświęcony jest Komisji Specjalnej sensu largo. Autor ukazał w nim genezę tej instytucji, przedstawił jej strukturę organizacyjną w sposób opisowy oraz omówił jej organy wykonawcze, tj. Biuro Wykonawcze Komisji Specjalnej (BWKS) oraz delegatury ze szczególnym uwzględnieniem „Wydziałów do Walki ze Spekulacją”. W tej części pracy naświetlił także działalność Społecznych Komisji Kontroli Cen (SKKC). Na ss. 76-101 w ramach podrozdziału trzeciego zatytułowanego „Biuro Wykonawcze” możemy znaleźć ciekawe „zakamuflowane” informacje dot. udziału Komisji w wyjaśnianiu pogromu Żydów w Kielcach [1946], „bitwie o handel” oraz obrazujące zakres jej działalności i przeobrażeń strukturalnych oraz zmian kadrowych w poszczególnych latach funkcjonowania.

W rozdziale III (s. 123-173) mamy okazję do zapoznania się z instytucjonalnym otoczeniem Komisji Specjalnej. Autor pokrótce scharakteryzował w nim współpracę KS z organami, urzędami oraz organizacjami społecznymi i politycznymi. Rozdział IV (s. 174-219) traktuje o DKS w Bydgoszczy. Omówione zostały w nim okoliczności powstania delegatury bydgoskiej KS oraz jej główne kierunki działania w latach 1946-1947, a także współpraca z miejscowymi instytucjami państwowymi i społecznymi. W tym rozdziale Autor przedstawił także ruch kadrowy w delegaturze oraz jej przeobrażenia strukturalne na przestrzeni lat 1946-1947.

W kolejnym rozdziale V (s. 220-285) został przedstawiony przebieg „bitwy o handel” na Pomorzu w latach 1947-1954, w której główną rolę odegrała bydgoska DKS. W ramach tego rozdziału zostały także opisane zmiany kadrowe i strukturalne, jakie miały miejsce w tym czasie w delegaturze. Zobrazowano także inne działania, jakie bydgoska delegatura KS podejmowała w określonym powyżej okresie, m.in. takie jak nadzór nad akcją siewną czy zwalczanie tzw. „przestępstw przemiałowych”. W części końcowej tego rozdziału omówiono działalność DKS w Bydgoszczy po przekształceniu jej z organu inkwizycyjnego w orzekający – w trybie skargowym, na wniosek prokuratora. Na ostatnich stronach tej części opracowania znajduje się także krótki opis likwidacji delegatury.

Rozdział VI (s. 286-318), ostatni, najkrótszy (a szkoda) – zatytułowany „Obóz pracy w Miłęcinie” wydaje się najbardziej interesujący. W pierwszym podrozdziale Autor przedstawił pokrótce genezę polskich obozów pracy po-

wstałych po II wojnie światowej oraz zawarł krótką charakterystykę pierwszego Obozu Pracy Komisji Specjalnej w Chrustach. W dalszej części tego rozdziału omówił organizację i funkcjonowanie Obozu Pracy KS w Miłęcinie oraz warunki bytowe i pracy więźniów. Szkoda tylko, że Autor w tej części swojej pracy nie wykorzystał ustaleń już dokonanych przez znanych badaczy tej problematyki m.in. takich jak Tadeusz Wolsza⁶, Bogusław Kopka⁷ czy Edmund Nowak⁸. Wprawdzie Autor wykazał ich prace w „Bibliografii”, ale analiza przypisów pokazuje, iż nie korzystał w sposób oficjalny i formalny z ustaleń zawartych w tych opracowaniach. Warto przy okazji dodać, iż Autor w swej pracy odwołuje się tylko do niektórych materiałów archiwalnych, zbiorów materiałów źródłowych i opracowań wyszczególnionych w „Bibliografii”. Okazuje się, że odwołania w przypisach możemy znaleźć tylko w odniesieniu do ok. 30% opracowań, a jeśli chodzi o materiały archiwalne np. dot. zespołu Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (AAN), to okazuje się, że na 1680 sygnatur przytoczonych w „Bibliografii” Autor w odsyłaczach przywołał zaledwie 17. Nadto w przypisach znajdujemy szereg informacji – bez podania źródła pochodzenia (wstęp, przypis – 2; rozdz. I, przypisy – 3, 67, 72, 87; rozdz. II, przypisy – 64-65, 69-70, 81, 92, 103, 150, 153, 170; rozdz. III, przypisy – 1, 8, 13, 27, 31, 33, 51, 91, 105, 111, 124, 127, 129, 159, 165, 174, 188; rozdz. IV, przypisy – 22, 24, 27, 31, 35, 55-57, 60, 93; rozdz. V, przypisy – 18-19, 21, 27, 51, 58, 85, 100; rozdz. VI, przypisy – 13, 26, 55-56, 71, 75, 77, 89), a niekiedy Autor ogólnikowo informuje, iż jakieś dane zaczerpnął z „literatury przedmiotu” (s. 292, przypis 28). Na s. 152 znajduje się przypis 112 (L. S z u b a, *Polityka oświatowa państwa polskiego w latach 1944-1956*, Lublin 2002, s. 68), który nie jest przypisany do żadnego fragmentu podstawowego tekstu recenzowanej książki (jak Autor tego dokonał i w jakim celu?). Z kolei, na s. 17 (i nie tylko), w przypisie 10 Autor powołuje się na opracowanie T. Mołdawy, ale nie podaje ani pełnego jego tytułu, ani miejsca i roku wydania⁹. Opracowanie to także nie jest wyszczególnione w „Bibliografii” recenzowanej pracy. Podobnie Autor postępuje z pracami

⁶ T. W o l s z a, *Obozy pracy niewolniczej w Polsce. Dokumenty ze zbiorów Instytutu Polskiego i Muzeum Generała Sikorskiego w Londynie*. „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. T.36: 1993, s. 128-140; t e n ż, *Obozy na ziemiach polskich w latach 1945–1956*. W: *Komunizm. Ideologia, system, ludzie*. Red. T. S z a r o t a. Warszawa 2001, s. 80-98; t e n ż e, *W cieniu Wronek, Jaworzna i Piehcina... 1945-1956. Życie codzienne w polskich więzieniach, obozach i ośrodkach pracy dla więźniów*. Warszawa 2003.

⁷ B. K o p k a, *Obozy pracy w Polsce 1944–1950*. Warszawa 2002.

⁸ E. N o w a k, *Obozy na Śląsku Opolskim w systemie powojennych obozów w Polsce (1945–1950). Historia i implikacje*. Opole 2002.

⁹ Niewątpliwie chodzi tu o pracę T. M o ł d a w y, *Ludzie władzy 1944-1991*. Wyd. PWN. Warszawa 1991.

innych autorów (s. 39, przypis 106). Pewne zastrzeżenia można mieć, co do języka, stylu i pisowni sensu largo – nie tylko w odniesieniu do tekstu w języku polskim (np. s. 11, 13, 16, 17, 18, 19¹⁰, 20, 23, 60, 62, itd.), ale i również do tłumaczeń. Na przykład, jedno ze zdań w języku polskim: „Dnia 27 kwietnia 1956 r. Sejm uchwałą o amnestii puścił w niepamięć i «wspaniałomyślnie przebaczył kary» orzeczone przez Komisję Specjalną i jej agendy.” (s. 321) – po przetłumaczeniu na język angielski otrzymało brzmienie: „On 27 February 1966 Sejm approved a resolution of amnesty and «generously forgave» all sentences imposed by Special Commission and its departments” (s. 327). Autor niekiedy mylnie podaje także nazwy aktów prawnych. Np. o rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z 16 lutego 1945 r. – pisze jako o dekreście (s. 20), na dodatek wyraz „dekret” w środku zdania jest napisany z dużej litery i nie jest to odosobniony przypadek. Na s. 82 (przypis 85) wg Autora: „«Bitwę o handel» miało legitymować Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z 22 sierpnia 1947 r.” (Dz. U. 1947 Nr 57, poz. 310) – które wymienia na pierwszym miejscu, a następnie kolejne rozporządzenie też z sierpnia tego roku (Dz. U. 1947 Nr 57, poz. 311-312) i na tym poprzestaje w tym przypisie. Trudno podzielić w pełni ten pogląd, gdyż podstawowym aktem legitymującym i inicjującym „bitwę o handel” była ustawa z 2 czerwca 1947 r.¹¹ Na kolejnej stronie (przypis 87) Autor dwukrotnie, wymienia ten sam akt prawny (Dz. U. 1947 Nr 47, poz. 244) – niepotrzebnie (błąd drukarski?). Na dalszej s. 84 pisze, iż: „Ustawa o «zwalczaniu drożyzny» weszła w życie 2 VI 1947 r.” – co jest nieprawdą, gdyż faktycznie akt ten wszedł w życie z dniem 13 czerwca 1947 r.¹² Za pozbawione waloru prawdy należy uznać także twierdzenia Autora, iż rozporządzenie Rady Państwa z 18 czerwca 1947 r.¹³ zwiększyło: „Dotychczasowe uprawnienia (KS) o możliwości tworzenia nowych delegatur, rozpatrywania próśb o ułaskawienie i wznowienie umorzonego śledztwa oraz o odroczenie kary obozu na okres powyżej sześciu miesięcy”. Wg Autora też: „Nowością było przyznanie sprawcy prawa do obrony w trakcie postępowania przygotowawczego” (s. 84-85). Otóż, w świetle prawa wówczas normującego tryb działania Komisji nie były to żadne „nowości”. Komisja Specjalna mogła tworzyć nowe delega-

¹⁰ Np. – s. 19, przypis 32: „Słowa nie dotrzymani, bowiem w miejsce kontyngentów wprowadzili tzw. dekrety «sierpniowe» – wojenne, a następnie świadczenia rzeczowe.”

¹¹ Ustawa – z 2 czerwca 1947 r. – o *zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym*, Dz. U. 1947 Nr 43, poz. 218 – (dalej: Dz. U. 1947 Nr 43, poz. 218).

¹² Dz. U. 1947 Nr 43, poz. 218, art. 22.

¹³ Rozporządzenie Rady Państwa – z 18 czerwca 1947 r. – w *sprawie ustalenia przepisów dotyczących wewnętrznej organizacji, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym*, Dz. U. 1947 Nr 47, poz. 244 – (dalej: Dz. U. 1947 Nr 47, poz. 244).

tury już od chwili jej powołania, tj. od 7 grudnia 1945 r.¹⁴ Zasady tworzenia nowych delegatur były określone w przepisach z 8 stycznia 1946 r.¹⁵, a następnie w przepisach z 9 stycznia 1947 r.¹⁶ Gdyby Autor zaznajomił się – chociażby z treścią swej książki, a w szczególności z zamieszczonymi w niej przepisami z 9 stycznia 1947 r. na s. 372-385, to by dowiedział się, iż Komisja Specjalna – oficjalnie - prawem do rozpatrywania próśb o ułaskawienie i wznowienie umorzzonego śledztwa oraz o odroczenie kary obozu na okres powyżej sześciu miesięcy – dysponowała już przed wejściem w życie rozporządzenia z 18 VI 1947 r., tj. formalnie od 14 II 1947 roku¹⁷. W tym akcie zostało także oficjalnie zapisane prawo sprawcy do obrony w trakcie postępowania przygotowawczego, ale zarazem po raz kolejny ograniczone, a mianowicie zakazano udziału obrońcy po stronie obwinionego we wszystkich posiedzeniach Komisji Specjalnej i jej delegatur, bez względu na ich przedmiot¹⁸ (dotychczas adwokaci nie mogli wykonywać obrony, tylko wtedy, gdy postępowanie było prowadzone w tzw. „trybie obozowym” – na żadnym jego etapie)¹⁹. Po ukazaniu się dekretu z 16 XI 1945 r. o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej, sprawcy formalnie służyło pełne prawo do obrony materialnej i formalnej w postępowaniu przed organami Komisji Specjalnej, ponieważ w świetle regulacji niepublikowanego aktu, tj. przepisów z 8 I 1946 r., instytucja ta i jej organy były zobligowane do stosowania trakcie kodeksu postępowania karnego (kpk) z 1928 roku²⁰ „ze zmianami wynikającymi z przepisów dekretu z dnia 16 XI 1945 roku”²¹, a w ramach

¹⁴ Dekret – z 16 listopada 1945 r. – o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302 – (dalej: Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302), art. 5.

¹⁵ Przepisy – z 8 stycznia 1946 r. – dot. wewnętrznej organizacji, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – (dalej: przepisy z 8 stycznia 1946 r....), § 20 – Archiwum Akt Nowych w Warszawie – (dalej: AAN), zespół archiwalny nr 170 – Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – (dalej: ZA-170 CKS-W), sygn. 88, k. 106-111. Zob. D. J a r o s z, T. W o l s z a, *Komisja Specjalna...*, s. 20-23.

¹⁶ Przepisy – z 9 stycznia 1947 r. – dot. organizacji wewnętrznej, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, M. P. 1947 Nr 19, poz. 42 – (dalej: M. P. 1947 Nr 19, poz. 42), § 12.

¹⁷ M. P. 1947 Nr 19, poz. 42, § 13, 49-50.

¹⁸ M. P. 1947 Nr 19, poz. 42, § 5.

¹⁹ Dekret – z 14 maja 1946 r. - o zmianie dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, Dz. U. 1946 Nr 23, poz. 149 – (dalej: Dz. U. 1946 Nr 23, poz. 149), art. 1 pkt 2 – [art. 10⁴].

²⁰ Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1928 Nr 33, poz. 313 – (dalej: Dz. U. 1928 Nr 33, poz. 313), z późniejszymi zmianami – (dalej: zpz).

²¹ Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302, art. 13; przepisy – z 8 stycznia 1946 r...., § 29. Zob. też P. F i e d o r c z y k, *Adwokaci w postępowaniu przed Komisją Specjalną do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym*. „Palestra” 2001, nr 3-4, s. 84.

kolejnych aktów normujących tryb działania KS – to już tylko ograniczono to prawo, a nie je przyznawano. Natomiast inną kwestią jest fakt, że w praktyce podsądny w postępowaniu przed Komisją – w zasadzie – był pozbawiony możliwości korzystania z obrońcy, na każdym jego etapie. Nie można podzielić także poglądu Autora, iż po reorganizacji Komisji, która nastąpiła w październiku 1950 r. „politykę karną przedstawiano podczas odpraw przedstawiciele Komisji Specjalnej i kierownictwa Biura Wykonawczego z przewodniczącymi delegatur”, a „delegatury zostały zobowiązane do składania w Biurze Wykonawczym miesięcznych i rocznych sprawozdań” (s. 118-119) – ponieważ BWKS zostało zniesione z dniem 1 X 1950 roku²².

Za zbyt uogólnioną należy uznać także konstatację Autora stanowiącą, iż adwokaci „nie mieli możliwości zapoznania się z zebraniem «materiałem dowodowym»” (s. 76). Otóż w świetle okólnika BWKS nr 3/48 z 27 IV 1948 r. – adwokaci w «wyjątkowych przypadkach» mogli za zgodą właściwego przewodniczącego DKS kontaktować się z oskarżonym, przeglądać akta sprawy, sporządzać ich odpisy oraz brać udział w czynnościach śledczych²³. Nie do zaakceptowania jest również twierdzenie Autora, iż Biura Skarg funkcjonujące „na szczeblu Biura Wykonawczego, jak i delegatur” – „były tworzone przy powiatowych radach narodowych” i „nie podlegały Komisji” (s. 86). Otóż de facto podlegały Komisji – tak na szczeblu delegatur jak i BWKS oraz działały w strukturach tych jednostek, a nie przy powiatowych radach narodowych (PRN). Przy PRN wprawdzie zaczęto w 1946 r. tworzyć powiatowe biura skarg (PBS), ale akcja ta została zaniechana ostatecznie w 1947 r. Biura skarg, te przy DKS, BWKS i PRN straciły rację bytu po utworzeniu w 1947 r. terenowych inspektoratów Komisji Specjalnej (TIKS) we wszystkich powiatach²⁴ i niektórych miastach, których zadaniem było m.in. przyjmowanie „skarg” od ludności i instytucji – po prostu utrzymywanie dublerskich biur skarg przy DKS, jak też przy PRN – stało się bezcelowe.

Na s. 19 (przypis 32) Autor napisał, że: „komuniści zobowiązali się [w Manifestie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN)] do zniesienia kontyngentów na wsi”. Nie można w pełni podzielić tej konstatacji, ponieważ komuniści właśnie w tym akcie – wprost przeciwnie – zapowiedzieli wprowa-

²² Ustawa - z 20 VII 1950 r. - o zmianie dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, Dz. U. 1950 Nr 38, poz. 350 – (dalej: Dz. U. 1950 Nr 38, poz. 350), art. 4; rozporządzenie Rady Państwa – z 12 X 1950 r. – w sprawie wewnętrznej organizacji, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, Dz. U. 1950 Nr 47, poz. 429 – (dalej: Dz. U. 1950 Nr 47, poz. 429), § 27.

²³ AAN, ZA-170 CKS-W, sygn. 3, k. 5. Za: P. Fiedorczyk, *Adwokaci...*, s. 85.

²⁴ D. S z c z e p a ń s k i, *Sprawozdanie z działalności Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym z lat 1946–1949*. „Teki Archiwalne”. T. 3: 1998, s. 161.

dzenie wojennych świadczeń rzeczowych (kontyngentów²⁵) – w miejsce dotychczasowych „kontyngentów niemieckich”²⁶.

W recenzowanej pracy Autor prezentuje własne, kontrowersyjne poglądy na temat historii Polski Ludowej, niekiedy nie do zaakceptowania, które stanowią próbę pisania historii Polski Ludowej na nowo, wbrew ustalonym już faktom przez doktrynę historyczno-prawną. Trudno jest podzielić np. twierdzenie Autora, iż handel państwowy „już w 1947 roku osiągnął duży stopień rozwoju” (s. 37). Analiza innych opracowań dot. historii gospodarczej powojennej Polski wyraźnie pokazuje, iż tego rodzaju handel w tym okresie znajdował się w powijkach, a dominował prywatny i spółdzielczy sektor handlowy. Nawet jeszcz w 1948 r. rozwój placówek państwowych był niedostateczny, a bezmyślna likwidacja prywatnej sieci handlowej doprowadziła do powstania zjawiska tzw. „pustyni handlowych”, tj. terenów pozbawionych minimalnej liczby punktów sprzedaży – w szczególności – w województwach takich jak rzeszowskie i wrocławskie²⁷. Kolejna konstatacja Autora (zasygnalizowana drukiem w części pogrubionym), iż: „W... 1948 r. z inicjatywy PPR rozpoczęła się tzw. „«bitwa o handel»” (s. 39) – jest także nie do przyjęcia, gdyż powszechnie za termin rozpoczęcia tego szkodliwego dla Polski przedsięwzięcia – został uznany rok 1947²⁸. A rok 1948 – nawet same władze komunistyczne – uznały za finałny „bitwy o handel” i to oficjalnie, ogłaszając wygraną tej „wielkiej bitwy gospodarczej” w dniu 12 lutego 1949 r. i rozpoczęcie nowej – „bitwy o hodowlę”²⁹. Nieuzasadnioną wydaje się także konstatacja Autora, stanowiąca, iż: „W styczniu 1954 r. rozpoczęto kolejny etap bitwy o handel” (s. 54) – no bo niby z kim mogła być ona dalej wówczas prowadzona, skoro kupiectwo w zasadzie już zostało rozbite w l. 1947-1948. W 1954 r. władze komunistyczne „walczyły”, ale o rozwój ugruntowanego społecznego sektora handlowego.

Nie do zaakceptowania jest także informacja Autora zawarta na s. 125-126, według której: „w drugiej dekadzie czerwca 1944 r. w ślad za Armią Czerwoną” – „przybyła do Chełma w Lubelskim”, dwuosobowa „elita «bezpieki»” przeszkolona w ZSRR. Ponadto Autor w przypisach podał, iż informację tę zaczerp-

²⁵ Komuniści wprowadzone przez siebie wojenne świadczenia rzeczowe w oficjalnych aktach nazywali też „kontyngentami”, a ich pobór „akcją kontyngentową”, okólnik Nr 52 Ministerstwa Administracji Publicznej – z 12 października 1945 r. – w sprawie akcji świadczeń rzeczowych rolnictwa, Lubelski Dziennik Wojewódzki 1945 Nr 12, poz. 133.

²⁶ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, załącznik do Dz. U. 1944 Nr 1 – (dalej: Manifest PKWN), s. 3.

²⁷ W. R o s z k o w s k i, *Historia Polski 1914-1991*. Warszawa 1992, s. 193; J. K a l i Ń s k i, *Bitwa o handel 1947-1948*. Warszawa 1970, s. 19, 144-145, 148.

²⁸ A. L i t y Ń s k i, *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2005, s. 51; W. R o s z k o w s k i, *Historia Polski...*, s. 193; J. K a l i Ń s k i, *Bitwa o handel 1947-1948*. Warszawa 1970.

²⁹ AAN, ZA-170 CKS-W), sygn. 110, k. 99.

nał ze s. 16 opracowania Antoniego Dudka i Zdzisława Zblewskiego (s. 126, przypis 7)³⁰. Otóż faktycznie Chełm Lubelski w czerwcu 1944 r. znajdował się jeszcze w rękach niemieckich, a jego wyzwolenie nastąpiło dopiero 22 lipca tego roku³¹. Armia Czerwona wkroczyła do Chełma w tym dniu o godzinie 3⁰⁰ rano³², a to oznacza, iż dwuosobowa „elita bezpieki” z ZSRR nie mogła przybyć „w drugiej dekadzie czerwca 1944 r.” do tej miejscowości „w ślad za Armią Czerwoną”.

Pozbawione waloru prawdy jest także twierdzenie Autora, iż: „W styczniu 1945 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego przeistoczył się w Rząd Tymczasowy” (s. 126), gdyż faktycznie Rząd Tymczasowy RP został powołany przez Krajową Radę Narodową (KRN) 31 grudnia 1944 r.³³

Nie do przyjęcia jest także konstatacja Autora wyrażona na s. 151, wg której „zaraz po wojnie”, „sądy grodzkie” – „podlegały” m.in. „prokuraturom sądów okręgowych”. Otóż w rzeczywistości sądy grodzkie nawet „zaraz po wojnie” nie podlegały „prokuraturom sądów okręgowych”, gdyż były organami niezawisłymi³⁴. Przy sądach grodzkich mogli jedynie funkcjonować podprokuratorzy okręgowi (wyjątkowo)³⁵. Na marginesie wypada dodać, iż SKKC zostały zlikwidowane na mocy rozporządzenia Rady Państwa nie „z 6 listopada 1951 r.” (s. 169) – jak napisał Autor recenzowanej pracy, lecz z 6 września tego roku. Za pewną niepoprawność należy uznać także zaszeregowanie przez Autora „sprzątaczkę” DKS w Bydgoszczy - do grupy jej „niższych funkcjonariuszy” (s. 188 – tabela), jak również potraktowanie dekretu Prezydium KRN (Dz. U. 1945 Nr 9, poz. 45), jako: „dekretu Prezesa Krajowej Rady Narady Narodowej” (s. 197, przypis 48). Nieuzasadnione są także konstatacje Autora, w których pisze – wprost, iż DKS w Bydgoszczy przed październikiem 1950 r. – „osadzała” osoby w obozie pracy w Miłocinie (np. s. 223, 251, 254, 257, 258, 260, 263), ponieważ – w rzeczywistości – w tym czasie delegatury KS nie posiadały takiego prawa, gdyż przysługiwało ono wyłącznie CKS. Na s. 239 Autor o ustawie z 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. 1949 Nr 32, poz. 238), pisze jako o ustawie z 27 czerwca tego roku. Nadto na s. 238 Autor informuje, iż po nowelizacji art. 54 kodeksu postępowania karnego

³⁰ A. Dudek, Z. Zblewski, *Utopia nad Wisłą*. Warszawa – Bielsko-Biała 2008.

³¹ E. Olszewski, *Lubelszczyzna kolebką Polski Ludowej*. W: *Spojrzenia w przeszłość Lubelszczyzny*. Red. K. Myśliński, A. A. Witusiak. Lublin 1974, s. 234.

³² J. Małowski, *Chełm a PKWN – mity i fakty*, <http://chelm.lscdn.pl> – [dostęp: 25 X 2010].

³³ W. Roszkowski, *Historia Polski...*, s. 144; *Powszechna encyklopedia PWN*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2004 – (dalej: *Encyklopedia PWN* 2004).

³⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej - z 6 lutego 1928 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych*, Dz. U. 1928 Nr 12 poz. 93, zpz; A. Lityński, *O prawie i sądach...*, s. 129.

³⁵ Z. A. Ziembka, *Prawo przeciwko społeczeństwu...*, s. 63.

(kpk) „stanowił” o uprawnieniach przewodniczących DKS, a – w rzeczywistości – też tak nie było³⁶. Za przesadną należy uznać także konstatację Autora, iż od 1 października 1950 r.: „Komisja Specjalna i jej delegatury miały spełniać funkcję specjalnych sądów karnych” (s. 262). Za niezrozumiałe, należy uznać także wypowiedzi Autora, odnoszące się do działalności DKS w Bydgoszczy po 1 października 1950 r. – typu: „delegatura «zdemaskowała» byłego rzeźnika [1951]” (s. 264); „W sierpniu 1951 r. inspektorzy delegatury zatrzymali na gorącym uczynku kilku spekulantów” (s. 265); „na wniosek delegatury został skazany na dwa lata więzienia K. Kownacki [1953]”; „Komisja aresztowała również E. Tymosiewiczza... za przywiezienie do punktu skupu 400 kg «zawołzonego» zboża [1953]” (s. 271) czy „Od pierwszych dni maja 1954 r., z uwagi na niedostateczny wynik akcji skupu żywca od rolników, delegatura zajmowała się nadzorem zaopatrzenia rynku mięsnego. Inspektorzy delegatury stwierdzili poważny wzrost przestępstw...” (s. 281) – gdyż w tym okresie DKS, jako organy orzekające na wniosek prokuratora³⁷, nie były uprawnione do ścigania sprawców przestępstw ani do składania wniosków o ich ukaranie, ani do nadzorowania zaopatrzenia rynku mięsnego.

Nie można też zgodzić się z poglądem Autora, wyrażonym na s. 55, iż: „Opracowany przez H. Minca plan 6-letni miał zapoczątkować budowę socjalizmu w Polsce”. Otóż, nawet z przepisów samej ustawy o planie 6-letnim jasno wynika, że głównym jego zadaniem nie było zapoczątkowanie budowy socjalizmu w Polsce, lecz utrwalenie dotychczasowych zdobyczy i kontynuacja jego wdrażania, tj. „przejsie do nowego etapu budownictwa socjalistycznego”³⁸.

Za kontrowersyjny należy uznać także pogląd Autora, stanowiący, iż w okresie stalinowskim: „Rzeczywistą władzę w kraju [Polsce] posiadał I sekretarz PZPR”, a „Bieruta otaczano kultem [w PZPR] – co prawda mniejszym – jak Stalina, a jego rola w partii stopniowo rosła” (s. 52). Analiza najnowszych opracowań dot. ośrodków władzy w Polsce okresu stalinowskiego, wyraźnie dowodzi, iż faktyczna władza w tym okresie w naszym kraju należała do „szarej eminencji”, komunisty narodowości żydowskiej Jakuba Bermana, a właściwie triumwiratu funkcjonującego pod jego przewodnictwem w skład którego, oprócz niego, wchodził Hilary Minc i Rubin Nussbaum, występujący pod polsko brzmiącym nazwiskiem Roman Zambrowski, którzy także byli stalinowskimi komunistami narodowości żydowskiej – realizującymi misję sowietyzacji Polski na zlecenie J. Stalina, a Bolesław Bierut był tylko „marionetką” – jego władza była „fasadowa i iluzoryczna”, wręcz „pozorna”, a „eksponowanie”

³⁶ Dz. U. 1928 Nr 33, poz. 313, zpz – Dz. U. 1949 Nr 33, poz. 243, art. 54.

³⁷ Dz. U. 1950 Nr 38, poz. 350, art. 1.

³⁸ Ustawa – z 21 VII 1950 r. – o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955, Dz. U. 1950 Nr 37, poz. 344, rozdz. 1 – ust. 3.

jego osoby na najwyższych stanowiskach państwowych przez komunistyczny triumwirat żydowski, za aprobatą Stalina – „nie było dziełem przypadku, lecz wynikało z cynicznej kalkulacji”³⁹. Również jak dysonans brzmi – w kontekście opracowania i historii najnowszej Polski – konstatacja Autora, stanowiąca, iż: „Jako jeden z pierwszych zmiany w naszym kraju zapoczątkował... wicedyrektor X Departamentu MBP Józef Światło” (s. 55), vel Izaak Fleichfarb, ubek narodowości żydowskiej, pro Stalinowski działacz komunistyczny i zarazem aktywista syjonistycznej organizacji Gordonia – cieszący się szczególnym zaufaniem ówczesnych sowieckich organów bezpieczeństwa, który brał udział w aresztowaniach polskich przywódców komunistycznych, m.in. W. Gomułki i M. Spychalskiego – przeciwników stalinizacji i sowietyzacji Polski, a po śmierci Stalina obawiając się represji za działalność antypolską – zbiegł z Polski do USA⁴⁰.

za nietrafny należy uznać też pogląd Autora stanowiący, iż: „zakres przestępstw podlegających jurysdykcji (sensu largo) Komisji nie był zbyt szeroki” (s. 62), gdyż faktycznie był i to bardzo szeroki – wręcz niedookreślony, ponieważ jej jurysdykcji (sensu largo) podlegały wszystkie „przestępstwa, godzące w interesy życia gospodarczego lub społecznego Państwa” – również i polityczne, a to oznacza, iż mogła wszcząć postępowanie w każdej sprawie⁴¹ – i de facto – Komisja Specjalna była „haniebnym narzędziem sprawowania władzy przez komunistów” i „zajmowała się czym chciała”⁴².

Nie można również zaakceptować konstatacji Autora stanowiącej, iż „do tej pory monografii doczekały się delegatury: olsztyńska i szczecińska, a także opolska, poznańska, warszawska i wrocławska” (s. 8, przypis 8). Właściwie z wymienionych delegatur, to jedynie DKS w Olsztynie doczekała się dysertacji monograficznej w formie książkowej⁴³, natomiast na temat genezy i działalności pozostałych ukazały się jedynie niewielkie publikacje – np. wymieniona przez L. S. Szubę „monografia” dot. opolskiej delegatury KS liczy zaledwie

³⁹ S. K o r b o Ń s k i, *The Jews and the Poles in World War II*. New York 1989, s. 80; T. T o r a ń s k a, *Oni*. Warszawa 1989, s. 52-53; A. S o b ó r – Ś w i d e r s k a, *Jakub Berman. Biografia komunisty*. Warszawa 2009, s. 8-10, 67, 102, 113, 115, 122, 133, 224, 244-245, 258, 266-267, 452, 519; B. M u s i a ł, *Moskwa wybiera Bermana*. „Rzeczpospolita” 2009, nr 91, s. A26-A27; A. W e r b l a n, *Stalinizm w Polsce*. Warszawa 1991, s. 53-54; A. T o p o l, *Rola Bieruta w procesie stalinizacji życia w Polsce na przykładzie wydarzeń 1948 roku*. W: *Rok 1948. Nadzieje i złudzenia polskich socjalistów*. Red. M. E. O ż ó g. Rzeszów 2000, s. 169-172; L. Ż e b r o w s k i, *Jakuba Bermana biografia ułonna*. „Nasz Dziennik” 2010, nr 25, s. 18-19.

⁴⁰ *Encyklopedia PWN* 2004.

⁴¹ Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302, art. 1. Zob. też tekst jednolity tego dekretu z 31 VIII 1950 r. – Dz. U. 1950 Nr 41, poz. 374, art. 1.

⁴² Z. A. Z i e m b a, *Prawo przeciwko społeczeństwu...*, s. 455, 457.

⁴³ R. T o m k i e w i c z, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej...*

– 11 stron⁴⁴. Natomiast w tej informacji Autor pomija rzeczywistą monografię o rzeszowskiej DKS⁴⁵.

W książce można natknąć się też na inne błędne informacje. Na przykład na s. 63 Autor informuje, że: „Najpóźniej (w marcu 1945 r.), zorganizowano delegaturę rzeszowską” Komisji Specjalnej. Jest to oczywista nieprawda, ponieważ placówka terenowa KS w Rzeszowie wprawdzie została utworzona w marcu, ale nie w roku 1945, lecz w 1946⁴⁶. Nie jest to jedyny błąd tego typu. Na s. 77 Autor napisał: „Dnia 23 września 1946 r. Krajowa Rada Narodowa [KRN] zatwierdziła dekret z 14 maja 1945 r.”. To też jest fałszywe stwierdzenie, gdyż wprawdzie KRN w podanym terminie zatwierdziła dekret z 14 maja, ale 1946 r.⁴⁷ Takich przeinaczeń w recenzowanej pracy jest sporo. Na przykład, Autor na s. 98 pisząc o reorganizacji KS, która miała miejsce w drugiej połowie 1950 r., konstatuje: „W zakresie spraw organizacyjnych najważniejsze zmiany dotyczyły liczby członków Komisji [*sensu stricto*], która wcześniej składała się z przewodniczącego i 8 członków, a po zmianach z przewodniczącego, zastępcy oraz nieokreślonej grupy członków” – po czym wyjaśnia powód tego posunięcia prawodawcy. Niepotrzebnie, ponieważ i po zmianach liczba członków CKS była ściśle określona i wynosiła 7⁴⁸, a przed październikiem 1950 r. w strukturach CKS, również funkcjonowali zastępcy przewodniczącego⁴⁹. Podobnie – na s. 291 Autor pisze, iż obóz w Miłęcinie „został oddany do dyspozycji Komisji Specjalnej 26 listopada 1946 r.” To wyrażenie nie jest także w 100% prawdziwe, gdyż przekazanie obozu pracy w Miłęcinie dla KS – faktycznie nastąpiło w dniu 25 listopada tego roku⁵⁰. Niewielka to pomyłka, ale tego rodzaju przeinaczeń w recenzowanej pracy jest za dużo. Możemy je także znaleźć m.in. w „Bibliografii”, np. s. 341, 343, 344. W szczególności razi notoryczna błędna pisownia nazwiska znanego polskiego prawnika Prof. Andrzeja Rzeplińskiego.

Także, nie można podzielić poglądu Autora, iż skład Biura Wykonawczego „dyrektora i członków – ustaliło Prezydium KRN dekretem wydanym 16 listopada 1945 r., a następnie rozporządzeniem Rady Państwa z 18 czerwca 1947 r.” (s. 67). Abstrahując od stylu wypowiedzi, należy podkreślić, iż ani dyrektor, ani

44 Zob. R. Miązek, *Opolska Delegatura Komisji Specjalnej...*, s. 77-87

45 Zob. W. Tomczyk, *Delegatura Komisji Specjalnej...*

46 AAN, ZA-170 CKS-W, sygn. 19, k. 31.

47 Uchwała KRN - z 23 września 1946 r. – w sprawie Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1946, nr 9/10, s. 54.

48 Dz. U. 1950 Nr 47, poz. 429, § 4.

49 Przepisy z 8 stycznia 1946 r..., § 2-3; M. P. 1947 Nr 19, poz. 42, § 7; Dz. U. 1947 Nr 47, poz. 244, § 7.

50 B. Kopała, *Obozy pracy w Polsce 1944-1950*. Warszawa 2002, s. 55, 187.

członkowie BWKS nie zostali bezpośrednio powołani tym dekretem przez Prezydium KRN, lecz organ ten został jedynie uprawniony na mocy przepisów tego aktu do powoływania członków BWKS – „według swego uznania”⁵¹. Szczegółowe zasady powoływania członków, dyrektora i jego zastępców, po wydaniu dekretu z 16 XI 1945 r. – po raz pierwszy zostały określone w akcie niepublikowanym urzędowo, tj. w przepisach – dot. wewnętrznej organizacji, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – z 8 stycznia 1946 r.⁵², a nie dopiero w rozporządzeniu z 18 VI 1947 r. Autor o tym akcie, który faktycznie normował organizację i działalność Komisji Specjalnej do 14 II 1947 r. – w swej książce w ogóle nie wspomina. Na s. 67 pominał także fakt, iż przed wejściem w życie rozporządzenia z 18 czerwca 1947 r. zasady powoływania dyrektora i członków BWKS były też unormowane w kolejnych przepisach dot. organizacji wewnętrznej, sposobu urzędowania i trybu postępowania Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – tym razem już opublikowanych w Monitorze Polskim (M. P.) z 9 I 1947 r., które weszły w życie z dniem 14 II 1947 r. i obowiązywały do 18 VI 1947 r.⁵³, pomimo, że treść książki wskazuje, iż oba te akty Autor powinien znać, gdyż w „Bibliografii” wykazał pracę D. Jarosza i T. Wolczy w której zamieszczone są przepisy z 8 I 1946 r., a o przepisach z 9 stycznia 1947 r. sam informuje w recenzowanym opracowaniu na s. 64 (przypis 27), a nadto pełną treść tego aktu (upstrzoną błędami⁵⁴) zamieszcza w „Aneksach” (s. 372-385). Wygląda to tak, jakby Autor nie znał treści napisanej przez siebie książki oraz opracowań z których korzystał – pisząc ją.

Za przesadną należy uznać też konstatację Autora stanowiącą, iż: „Komplet [orzekający KS] miał dwie drogi do wyboru: mógł skierować sprawę do sądu albo też skierować winowajcę do obozu pracy przymusowej na okres dwóch lat” (s. 69). Przede wszystkim nie „na okres dwóch lat”, lecz na okres „nie przekraczający lat 2”, a ponadto mógł umorzyć postępowanie lub „załatwić sprawę w inny sposób”, który uzna za stosowny⁵⁵. Nie do zaakceptowania jest również pogląd Autora, iż orzeczenia skazujące Komisji Specjalnej nie podlegały złączeniu „w drodze łaski” (s. 69), gdyż w świetle przepisów normujących tryb

⁵¹ Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302, art. 4 ust. 2.

⁵² Przepisy z 8 stycznia 1946 r...., § 12-14.

⁵³ M. P. 1947 Nr 19, poz. 42, § 16-17.

⁵⁴ Np. – tylko jeden krótki § 49 aktu został obarczony aż 2 przeinaczeniami. Autor zastąpił w nim wyraz „prośb” – słowem „prób”, a termin „przewidzianemu” – wyrazem „przewodniczącemu” (s. 384).

⁵⁵ Dz. U. 1945 Nr 53, poz. 302, art. 10 ust. 3; regulamin KS - z 16 listopada 1945 r. – dot. *postępowania w sprawach skierowania do pracy przymusowej w trybie artykułu 10 dekretu o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej*, § 11, AAN, ZA-170 CKS-W, sygn. 2, k. 79-81. Zob. D. J a r o s z, T. W o l c z a, *Komisja Specjalna*..., Warszawa 1995, s. 125-127.

postępowania Komisji Specjalnej, osoby skazane przez jej komplety orzekające, mogły ubiegać się o ulaskawienie⁵⁶.

Na s. 70 Autor pisze, że: „od dnia wejścia w życie noweli z 11 IV 1946 r. Komisja Specjalna miała prawo orzekać przepadek na rzecz Skarbu Państwa przedmiotów...”, ale nie precyzuje jakiej. Faktycznie taka nowela nie miała miejsca, gdyż w rzeczywistości jedyną „nowelą” do dekretu z 16 listopada 1945 r. o utworzeniu i zakresie działania Komisji Specjalnej, jaka weszła w życie w 1946 r. – był dekret z 14 maja 1946 r.⁵⁷ Ponadto na kolejnej stronie (s. 71) Autor niesłusznie zastrzegł, iż udział obrońcy w sprawach o skierowanie do obozu pracy był niedopuszczalny tylko w trakcie „rozprawy”. Tej wypowiedzi też nie można obdarzyć walorem prawdy, ponieważ podejrzany nie mógł korzystać z pomocy adwokata także w trakcie postępowania przygotowawczego, o ile było ono prowadzone w tzw. „trybie obozowym”⁵⁸.

Za kontrowersyjną, zbyt uogólnioną należy uznać konstatację Autora – wyróżnioną pogrubionym drukiem – stanowiącą, iż: „Postanowienia Komisji Specjalnej miały charakter ostateczny i nie można było się od nich odwołać” (s. 74). Otóż w praktyce, DKS od 1 stycznia 1949 r. były wręcz zobligowane do przyjmowania odwołań od wydanych przez siebie postanowień grzywnowych i przesyłania ich do rozpoznania BWKS w Warszawie⁵⁹, a po likwidacji Biura Wykonawczego (1950), bezpośrednio KS, co dowodzi, iż istniała możliwość zaskarżania orzeczeń wydanych przez organy orzekające Komisji Specjalnej – I instancji. Skazani niejednokrotnie korzystali z tego uprawnienia i niekiedy po zainicjowaniu trybu odwoławczego byli uwalniani od zarzutu popełnienia przestępstwa bądź zmniejszano im wymiar kary orzeczonej w I instancji albo karę obozu pracy zmieniano na karę mniej dolegliwą – karę grzywny⁶⁰. Należy jednak podkreślić i to wyraźnie, iż orzeczenia organów Komisji Specjalnej, jako organu administracyjnego – w latach 1945–1954 były wyłączone spod kontroli sądowej, co rażąco naruszało obowiązujące wówczas⁶¹ prawo konstytucyjne⁶².

⁵⁶ M. P. 1947 Nr 19, poz. 42, § 13 ust. A.4, § 49.

⁵⁷ Dz. U. 1946 Nr 23, poz. 149.

⁵⁸ Dz. U. 1946 Nr 23, poz. 149, art. 1 pkt 2 – [art. 10⁴].

⁵⁹ Zarządzenie BWKS – z 30 grudnia 1948 r. – normujące postępowanie odwoławcze od postanowień grzywnowych, wydanych przez komplety orzekające DKS, AAN, ZA-170 CKS-W, sygn. 5, k. 193.

⁶⁰ B. S e k ś c i Ń s k i, *Kara obozu pracy w orzecznictwie Lubelskiej Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1950–195)*. „Studia Iuridica Lublinensia”. T. 9: 2007, s. 107-108.

⁶¹ Obowiązujące z woli samych komunistów, Manifest PKWN, s. 1.

⁶² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – z 17 marca 1921 r., Dz. U. 1921 Nr 44, poz. 267, art. 72, 97, 98.

W recenzowanej pracy występują różnego rodzaju sprzeczności, a informacje są mało precyzyjne, uogólnione. Na przykład Autor na s. 96 pisze, iż: „Z analizy dokumentów wynika, iż delegatury orzekały najczęściej w sprawach o: [m.in.] korupcję i łapownictwo”, a na następnej s. 97 konstatuje, że: „Dla Komisji Specjalnej [*sensu stricto*] zastrzeżono sprawy o korupcję i łapownictwo”. Oczywiście pierwsze twierdzenie jest fałszywe, a drugie prawdziwe, gdyż prawo do orzekania m.in. w sprawach o korupcję i łapownictwo leżało wyłącznie w gestii CKS⁶³. Kolejny przykład. Autor na s. 70 pisze, iż „Z tysięcy spraw, jakie wpływały z delegatur do Komisji Specjalnej, większość odsyłało do sądów, a tylko nieliczny odsetek pozostawał do rozpatrzenia Komisji.”, a na s. 72 informuje, iż Komisja „około dwóch trzecich spraw” umarzała. Być może ten dysonans bierze się stąd, iż pierwsza informacja oparta jest na doniesieniu prasowym, a druga na archiwalnych sprawozdaniach Komisji, a Autor nie pokusił się o sprawdzenie wiarygodności wiadomości dziennikarskich. Analiza sprawozdania z działalności KS w okresie od 7 XII 1945 r. do 7 XII 1946 r., pokazuje, iż w tym czasie de facto skierowano do sądów akty oskarżenia (opracowane przez DKS) zaledwie w 211 sprawach (6,4%), natomiast sama Komisja rozpatrzyła 593 (na 777 otrzymanych z DKS) wnioski o skierowanie do obozu pracy dot. 1 309 osób. Po rozpoznaniu ich – 1 036 (79,1%) sprawców skierowała do obozu pracy, sprawy dot. 50 (3,8%) osób przekazała do dalszego postępowania prokuratorom sądów powszechnych, sprawy 26 (2,0%) osób skierowała do postępowania dyscyplinarnego, w stosunku do 133 (10,2%) osób umorzyła postępowanie, a sprawy 64 (4,9%) obwinionych zwróciła delegaturom w celu uzupełnienia dochodzeń. Natomiast ok. 2/3 spraw zostało umorzonych w wyżej podanym okresie sprawozdawczym, ale przez DKS⁶⁴.

W recenzowanej pracy możemy też spotkać się z błędnym przytaczaniem informacji prasowych. Na przykład – Autor pisząc na s. 23 o rosnących cenach żywności w 1945 r., informuje, iż: „mąka pszenna 50% w Zamościu w październiku [kosztowała] 2500 zł, a we wrześniu 4500 zł”. Po dotarciu do oryginalnego egzemplarza „Gazety Ludowej” okazało się, że Autor przeinaczył informacje w niej zawarte. W artykule, na który się powołał (s. 23, przypis 53), nie znajdziemy tak pokrętej informacji, gdyż z jego treści jednoznacznie wynika, iż mąka pszenna 50% w Zamościu, we wrześniu 1945 r. kosztowała 2 500 zł, a w grudniu tego roku już 4 500 zł⁶⁵. Nie jest to jedyny przypadek przekręcania przez

⁶³ Dz. U. 1950 Nr 47, poz. 429, § 11 pkt a, § 16 ust. 1.

⁶⁴ D. S z c z e p a ń s k i, *Sprawozdanie z działalności Komisji Specjalnej...*, s. 152-153. Autor nawet sam na s. 74 swej pracy podaje część tych danych, które jednoznacznie przeczą wyrażonemu przez niego stanowisku, iż KS większość spraw otrzymanych z DKS odsyłała do sądów, a sama rozpatrywała tylko ich „nieliczny odsetek” (s. 70).

⁶⁵ *Pierwsze kroki Funduszu Apropowizacyjnego*, „Gazeta Ludowa” 1945, nr 47, s. 2.

Autora informacji źródłowych, nie tylko prasowych (s. 85). W recenzowanej pracy możemy też natknąć się na tzw. „czeskie błędy” (s. 303). Niekiedy Autor podając fakty w tekście podstawowym np. z 1949 r. – w przypisach sugeruje, ich źródło ich pochodzenia oparł na dokumencie z lat wcześniejszych np. z 1947 r. (s. 92, przypis 121). Oczywiście ta metoda skutkuje błędami. Np. Autor postępując w ten sposób, na s. 92 napisał, iż: „Na początku 1949 r. stanowisko dyrektora Biura Wykonawczego [KS] objął Stefan Kalinowski”. Jest to oczywiście nieprawda, ponieważ S. Kalinowskiemu tę funkcję powierzono w 1948 r.⁶⁶ Za nieuzasadnioną należy uznać także konstatację Autora stanowiącą, iż: „W 1949 roku Komisja Specjalna wznowiła walkę z przestępstwami urzędniczymi” (s. 93), gdyż faktycznie KS i jej DKS przestępstwami urzędniczymi zajmowały się – nieustannie – przez cały okres swego istnienia (1945-1954)⁶⁷.

Za wysoce nieeleganckie należy uznać przytaczanie – w opracowaniach, aspirujących do kategorii prac naukowych – dosadnych, w pełnym brzemieniu wulgaryzmów takich jak: „ch.”, „p...”, a niestety ma to miejsce w recenzowanej pracy (s. 302), czy używanie w tekście zasadniczym potocznych wyrażań takich jak: „co do joty” (s. 92).

W rozdziale V, zatytułowanym „«Bitwa o handel» na Pomorzu”(s. 220-285) – możemy znaleźć różnorodne informacje, o treści zasadniczo odbiegającej od kwestii zasygnalizowanej przez Autora w tytule tej części pracy, a mianowicie dot. m.in.: zmian kadrowych w bydgoskiej DKS (s. 251); wyposażenia jej siedziby, czy zmiany lokum (s. 242, 259); ewolucji kompetencji Komisji (s. 262); szkoleń ideologicznych (s. 268); udziału delegatury w „akcji siewnej” (s. 278); walki z „bimbrownictwem”, chuligaństwem, „szeptanką” (s. 265, 267-268, 279-280). Na błędne informacje możemy natknąć się nawet na okładce książki – w przytoczonym fragmencie recenzji wydawniczej prof. zw. dra hab. Ryszarda Sudzińskiego – o charakterze promocyjnym, w której napisano m.in., iż: „[Prezentowana publikacja] w naukowy i profesjonalny sposób analizuje organizację i funkcjonowanie bydgoskiej delegatury Komisji Specjalnej w latach 1945-1954”, gdy tymczasem z treści książki jednoznacznie wynika, iż „otwarcie” DKS w Bydgoszczy „nastąpiło 18 stycznia 1946 r.” (s. 181), a to oznacza, że w recenzowanej pracy – w rzeczywistości – na próżno możemy szukać analiz dot. organizacji i funkcjonowania bydgoskiej delegatury KS w 1945 r., gdyż w tym czasie jeszcze nie istniała. M.in. z tych powodów – przed kolejnym wydaniem recenzowanej pracy warto byłoby cały materiał uporządkować

⁶⁶ D. J a r o s z, T. W o l s z a, *Komisja Specjalna...*, s. 56, przypis 2; D. S z c z e p a Ń s k i, *Sprawozdanie z działalności Komisji...*, t. 3, s. 143.

⁶⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie – (dalej: APL), zespół archiwalny nr 771, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura w Lublinie* - (dalej: ZA-771 DKS-L), sygn. 1-5, 13

i dokonać jego powtórnej selekcji oraz klasyfikacji, a także osłabić warstwę kazuistyczną.

Wydaje się także, iż dla wyeliminowania m.in. ww. usterek o charakterze lapsusowym czy chochlikowym - warto byłoby zaopatrzyć recenzowaną książkę w erratę, a przy ewentualnym jej wznowieniu bardziej zadbać o stronę językową i skrupulatniejszą korektę. W konkluzji nieodparcie nasuwa się także myśl, czy nie lepiej byłoby, gdyby Autor przy istniejącej już fundamentalnej monografii o Komisji Specjalnej – P. Fiedorczyka⁶⁸ – ograniczył temat i przedmiot swojej pracy do delegatury Komisji Specjalnej w Bydgoszczy oraz ukazał jej obraz genezy, struktur, działalności w szerszym ujęciu, w sposób bardziej uporządkowany i syntetyczny, gdyż - właściwie - to do tej pory zostały wydane zaledwie dwa utwory monograficzne traktujące szerzej o wybranych delegaturach KS, a mianowicie wydanie książkowe Ryszarda Tomkiewicza o DKS w Olsztynie (ss. 210)⁶⁹ i publikacja internetowa Waldemara Tomczyka o DKS w Rzeszowie (ss. 264)⁷⁰. Natomiast, o napisanie kolejnej monografii o Komisji Specjalnej niewątpliwie będzie można się pokusić, ale wtedy, gdy powstaną solidne dysertacje o pozostałych jej delegaturach i poddelegaturach, gdyż dopiero wówczas będzie można stworzyć, tym razem już zupełny, komparatystyczny obraz genezy oraz działalności Komisji Specjalnej i jej organów. Ponadto, przed ewentualnym kolejnym wydaniem tej książki, warto byłoby zasięgnąć opinii Prof. zw. dra hab. Adama Lityńskiego z Uniwersytetu Śląskiego, który jest niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie historii Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, jak i całej najnowszej historii Polski.

Poza tym, ogólna uwaga, która nasuwa się po lekturze pracy L. S. Szuby – to – dlaczego tytuł jej brzmi: *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym i jej delegatura bydgoska (1945–1954)* – skoro Komisja funkcjonowała także jeszcze w pierwszym kwartale 1955 r. [co nawet zauważa sam Autor (s. 100)], podobnie jak i inne jej delegatury, np. lubelska⁷¹.

Niniejsza recenzja nie wyczerpuje wszystkich zarzutów, jakie można postawić omawianej książce. Mnogość łatwo dostrzegalnych błędów różnego i gatunku, które należy traktować przede wszystkim, jako ewidentne niedbalstwo,

⁶⁸ Zob. P. F i e d o r c z y k, *Komisja Specjalna...*

⁶⁹ Zob. R. T o m k i e w i c z, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej...*

⁷⁰ Zob. W. T o m c z y k, *Delegatura Komisji Specjalnej...*

⁷¹ Zob. M. C z a j k a i in., *Leksykon historii Polski*. Warszawa 1995, s. 978; Z. C h m i e l e w s k i, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym ogniem systemu represji w Polsce w latach 1945-1955*. W: *Działalność Delegatury...*, s. 9; B. S e k ś c i Ń s k i, *Środki przymusu stosowane przez Delegaturę Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Lublinie (1946-1954)*. „Studia Iuridica Lublinensia”. T. 7: 2006, s. 196; APL, zespół archiwalny nr 988 - *Sąd Wojewódzki w Lublinie 1953-1954*. Repertorium Kow. 1955, sygn. 4, nr rep. 306-308.

stawia pod znakiem zapytania wiarygodność pozostałych – w szczególności tych osobistych – ustaleń Autora.

Rekapitulując, z przykrością muszę stwierdzić, iż praca Ludwika S. Szuby, w większym stopniu przyczyniła się do lekkiego „zagmatwania” powojennej historii Polski niż do poszerzenia wiedzy o Komisji Specjalnej. Obarczona jest wieloma błędami różnej natury, co czyni z niej książkę bardzo słabą i dlatego wymaga ona gruntownej przebudowy przed ewentualnymi kolejnymi wznowieniami.

Bogdan Sekściński

Janusz G o ł ą s k i, Jan M i ł o s z, Augustyn P o n i k i e w s k i, Teresa R a b s k a, Marek Z i ó ł k o w s k i, Wojciech K ę s z y c k i, Filip L e ś n i a k, *Reforma rolna 1944–1945 czy zbrodnia komunistyczna? Dokumenty i materiały. Świadcstwa. Wnioski*. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego. Warszawa 2009, ss. 32.

Opracowanie, które jest przedmiotem niniejszej recenzji, jest skromną pracą, jeśli chodzi o jej objętość, ale zarazem publikacją o wielkim wymiarze, ze względu na zawarte w nim doniosłe przesłanie z 2006 r. – niezującego już znanego polskiego prozaika, eseisty i dramatopisarza, laureata wielu nagród krajowych i zagranicznych Stanisława Lema – zawierające apel o upamiętnienie powojennej martyrologii ziemian w początkach Polski Ludowej – zaczerpnięte z „Tygodnika Powszechnego” i jakże słuszna jego uwaga, poczyniona w ostatnich dniach życia, iż: „z każdym rokiem coraz mniej jest ludzi, którzy przeżyli to na własnej skórze”⁷². W pełni należy zgodzić się z postulatem wybitnego Polaka, gdyż ta klasa społeczna zaliczana jest do najbardziej pokrzywdzonych przez zbrodniczy system komunistyczny, który narodził się w powojennej Polsce, a zbrodnia dokonana na tej społeczności dotychczas nie doczekała się godnego naukowego udokumentowania.

Recenzowana praca składa się z 3 części. Pierwsza z nich zatytułowana „Dokumenty i materiały” (s. 2-15) zawiera fragmenty archiwalnych dokumentów i materiałów – przybliżające Czytelnikowi pryncypia prawne i ideologiczne, jakimi kierowali się komuniści, którzy podjęli i przeprowadzili reformę rolną w latach 1944–1949, a następnie utrwalali jej zdobycze do 1989 roku. Zaczerpnięte zostały one zarówno z opracowań wydanych przed 1989 r., jak tych opublikowanych w okresie późniejszym oraz z promulgatorów urzędowych. Treść przytoczonych wyjątków dobitnie dowodzi, iż jednym z pierwszoplanowych i podstawowych

⁷² Zob. S. L e m, *Wieloryby i polityka*. „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 6, s. 16